

תעניות בזמן הזה

רקע – בעקבות הצהרת כורש, שיבת ציון ובניית הבית (לפחות לפי רש"י) שולחים ראשי העם שאלה אל הכוהנים - האם לשמר את ימי האבל על חורבן בית ראשון.

קראו את פרק ז' וח' (בעיקר סופו) מה התשובה?

מהי משמעות הצומות? מהו תפקידם במערכת החוקים של עבודת ה'?

זכריה פרקים ז' וח':

פרק ז א וַיְהִי בַשָּׁנָה אַרְבַּע לְדַרְיוֹשׁ הַמֶּלֶךְ הָיָה דְבַר ה' אֶל זְכַרְיָה בְּאֶרְבֶּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשַׁעִי בְּכֶסֶלֹ: **ב** וַיִּשְׁלַח בֵּית אֵל שָׂר אֶצֶר וְרַגְמִים מֶלֶךְ וְאֲנָשָׁיו לַחֲלוֹת אֶת פְּנֵי ה': **ג** לֵאמֹר אֵל הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר לְבֵית ה' צְבָאוֹת וְאֵל הַנְּבִיאִים לֵאמֹר הֲאֵבַכֶּה בַחֹדֶשׁ הַחֲמִשִּׁי הַנִּזְר כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כַּמָּה שָׁנִים:

ד וַיְהִי דְבַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי לְאֻמֵּי הָאָרֶץ אֵל כָּל עַם הָאָרֶץ וְאֵל הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר כִּי צַמְתֶּם וְסָפוּד בַּחֲמִישִׁי וּבְשִׁבְעִי וְזֶה שְׁבַעִים שָׁנָה הַצּוֹם צַמְתִּי אֲנִי: **ו** וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׂתּוּ הֲלוֹא אִתְּם הֵאֲכִילִים וְאִתְּם הַשִּׁתִּים: **ז** הֲלוֹא אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרָא יְדֹד בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים בְּהִיּוֹת יְרוּשָׁלַם יִשְׁבֶּת וְשִׁלְוָה וְעַרְיָה סְבִיבֹתֶיהָ וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׂפֵלָה יֵשֵׁב:

ח וַיְהִי דְבַר ה' אֶל זְכַרְיָה לֵאמֹר: **ט** כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר מִשְׁפַּט אֲמַת שְׁפֹטוּ וְחֹסֵד וְרַחֲמִים עָשׂוּ אִישׁ אֶת אַחִיו: **י** וְאִלְמָנָה וְיָתוּם גֵּר וְעַנִּי אֵל תַּעֲשֶׂקוּ וְרַעַת אִישׁ אַחִיו אֵל תַּחֲשְׁבוּ בְלִבְבְּכֶם: **יא** וַיִּמְאָנוּ לְהִקְשִׁיב וַיִּתְּנוּ כְתָף סִרְתָּת וְאֲזִינֵיהֶם הִכְבִּידוּ מִשְׁמוֹעַ: **יב** וְלִבָּם שָׁמוּ שְׁמִיר מִשְׁמוֹעַ אֶת הַתּוֹרָה וְאֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁלַח ה' צְבָאוֹת בְּרוּחוֹ בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים וַיְהִי קֶצֶף גְּדוֹל מְאֹד ה' צְבָאוֹת: **יג** וַיְהִי כְּאֲשֶׁר קָרָא וְלֹא שָׁמְעוּ כֵּן יִקְרָאוּ וְלֹא אֲשַׁמַּע אֲמַר ה' צְבָאוֹת: **יד** וְאִסְעֶרְכֶם עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּם וְהָאָרֶץ נִשְׁמָה אַחֲרֵיהֶם מֵעַבְרָ וּמִשֵּׁב וַיִּשְׁימוּ אָרֶץ חֲמֵדָה לְשִׁמָּה:

פרק ח: יד... כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת כְּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהַרְעֵ לְכֶם בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֶתִּי אָמַר ה' צְבָאוֹת וְלֹא נִחַמְתִּי: **טו** כֵּן שִׁבְתִּי זָמַמְתִּי בְיָמִים הָאֵלֶּה לְהִיטִיב אֶת יְרוּשָׁלַם וְאֶת בֵּית יְהוּדָה אֵל תִּירְאוּ: **טז** אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דְבָרוּ אֲמַת אִישׁ אֶת רַעְהוּ אֲמַת וּמִשְׁפַּט שְׁלוֹם שְׁפֹטוּ בְשַׁעֲרֵיכֶם: **יז** וְאִישׁ אֶת רַעַת רַעְהוּ אֵל תַּחֲשְׁבוּ בְלִבְבְּכֶם וּשְׁבַעַת שְׁקַר אֵל תִּאָּהְבוּ כִּי אֶת כָּל אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׁנְאתִי נָאֵם ה':

יח וַיְהִי דְבַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי לְאֻמֵּי הָאָרֶץ לֵאמֹר: **יט** כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת צוֹם הַרְבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֶשְׂרִי הֵיחָה לְבֵית יְהוּדָה לְשִׁשׁוֹן וּלְשִׁמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֲמַת וְהַשְּׁלוֹם אָהְבוּ:

כ כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת עַד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וַיִּשְׁבְּוּ עָרִים רַבּוֹת: **כא** וְהָלְכוּ יִשְׁבְּוּ אַחַת אֵל אַחַת לֵאמֹר גִּלְכָה הַלּוֹךְ לַחֲלוֹת אֶת פְּנֵי ה' וּלְבַקֵּשׁ אֶת ה' צְבָאוֹת אֵלֶּכָה גַם אֲנִי: **כב** וּבֹאוּ עַמִּים רַבִּים וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת ה' צְבָאוֹת בִּירוּשָׁלַם וּלְחַלּוֹת אֶת פְּנֵי ה':

כג כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת בְּיָמֵי הַהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מְכַל לְשָׁנוֹת הַגּוֹיִם וְהַחֲזִיקוּ בְכַנָּף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר גִּלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמְעֶנּוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם:

מהם ארבעת הצומות

על פי הספרי, מהם ארבעת הצומות לפי ר' עקיבא ומהם לפי תלמידו ר' שמעון?

במה נחלקו, ומה משמעות המחלוקת?

ספרי דברים פסקא לא

רבי שמעון בן יוחיי אומר ארבעה דברים היה רבי עקיבה דורש ואני דורשם ודברי נראים מדבריו ...

כיוצא בו אתה אומר (זכריה ח יט) כה אמר ה' צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי, צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר ולמה נקרא שמו רביעי שהוא חדש רביעי, צום החמישי זה תשעה באב שבו חרב הבית בראשונה ובשניה ולמה נקרא שמו חמישי שהוא חדש חמישי, צום השביעי זה שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ומי הרגו ישמעאל בן נתניה ללמדך שקשה מיתתם של צדיקים לפני הקדוש ברוך הוא כחורבן בית המקדש ולמה נקרא שמו צום השביעי שהוא חדש שביעי, צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלם שנאמר (יחזקאל כד) ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחודש העשירי בעשור לחודש לאמר בן אדם כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל על ירושלם, ואני אומר צום העשירי הוא יום החמישי אלא שביהודה מתענים על המעשה ובגולה על השמועה שנאמר (יחזקאל לג) ויהי בשנים עשרה שנה בעשירי בחמשה לחודש לגלותינו בא אלי הפליט וגו'. ושמעו ועשו יום שמועה כיום שרפה ודברי רואה אני מדבריו.

מדרש זה מופיעה גם בגמרא אלא ששם מפרט ר' שמעון את היתרון שיש בדבריו?

מה משמעות המחלוקת לפי המקבילה בגמרא?

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

...ונראין דברי מדבריו, שאני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, והוא אומר על ראשון אחרון, ועל אחרון ראשון. אלא שהוא מונה לסדר חדשים, ואני מונה לסדר פורעניות.

מתי יהפכו מאבל ליום טוב

על פי נבואת זכריה ימי האבל עתידים להיפך לימים טובים.

בשאלה מתי זה יקרה - מובאות שתי דעות, של ר' שמעון חסידא ושל ר' פפא.

איזו דעה מרחיבה יותר את זמן האבל?

מה המחלוקת העקרונית ביניהם?

ר' פפא קובע כי יש תקופה שבה האבלות היא לבחירתם של ישראל - האם ניתן למצוא לדבריו אחיזה בפסוקים בזכריה?

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

דאמר רב חנא בר ביזנא אמר רב שמעון חסידא: מאי דכתיב כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי

וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה. קרי להו צום, וקרי להו ששון ושמחה, בזמן

שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, אין שלום - צום.

אמר רב פפא: הכי קאמר: בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, יש שמד - צום, אין שמד ואין שלום,

רצו - מתענין, רצו - אין מתענין.

אי הכי, [אם כך] תשעה באב נמי! [גם!] - אמר רב פפא: שאני [שונה] תשעה באב, הואיל והוכפלו בו צרות.

דאמר מר: בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר.

בפירוש 'עת שלום' נחלקו הראשונים:

רש"י: שיש שלום - שאין יד הגויים תקיפה על ישראל.

רשב"א: פירוש בזמן שיש שלום שישאר שרויין על אדמתם

ר' חננאל: בזמן שיש שלום כלומר כל זמן שבית המקדש קיים.

הלכה ותודעה היסטורית

רמב"ם הלכות תעניות פרק ה הלכה א:

יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר [ויקרא כ"ו] והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו'.

מהי תכלית התענית ההיסטורית לפי הרמב"ם?

בהמשך הסוגיא, המובא כאן, עולות לדין שתי שאלות חשובות:

א. האם ניתן ללמוד מהדין על קיומם/ביטולם של ימי אבל בעת שלום על קיומם של ימי שמחה בעת חורבן? האם

הזכרון לטוב ולרע הוא סימטרי?

ב. מה גרם לכך שימים מסוימים נשתמרו ע"י העם במרוצת השנים וימים אחרים נשכחו?

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

איתמר, רב ורבי חנינא אמרי: בטלה מגילת תענית,

רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי: לא בטלה מגילת תענית.

רב ורבי חנינא אמרי: בטלה מגילת תענית,

הכי קאמר: בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, אין שלום - צום. והנך נמי כי הני.

רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי: לא בטלה מגילת תענית,

הני הוא דתלינהו רחמנא בבנין בית המקדש, אבל הנך - כדקיימי קיימי.

מתלב רב כהנא: מעשה וגזרו תענית בחנוכה בלוד, וירד רבי אליעזר ורחק, ורבי יהושע וסיפר.

ואמרו להם: צאו והתענו על מה שהתעניתם! -

אמר רב יוסף: שאני חנוכה דאיכא מצוה. - אמר ליה אביי: ותיבטיל איהי, ותיבטל מצותה! אלא אמר רב

יוסף: שאני חנוכה דמיפרסם ניסא.

